

Rabín a jeho komunita: prípadová štúdia z prostredia bratislavskej kongresovej obce v rokoch 1932 – 1940¹

IVICA BUMOVÁ

KATEDRA POROVNÁVACEJ RELIGIONISTIKY – SEKCIA JUDAISTICKÝCH ŠTÚDIÍ,
FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KOMENSKÉHO BRATISLAVA

The case study focuses on the long-lasting conflict between the directorate of the *kahal* and its employee – Rabbi Dr. Samuel Funk in the 1930s. It presents the activities and competence of the rabbi in this era, his duties, status and activities within the community. The paper also brings light to the heterogeneity of thoughts, religious movements and the attempts to solve the national question, which the state strongly influenced with its own profit in aim.

Keywords: rabbi, kahal, nationalism, assimilation, Zionism

Kongresová náboženská obec židovská v Bratislave (označovaná aj ako neologická) vznikla v roku 1872. Po smrti ortodoxného rabína Samuela Schreiberera (Ketav Sofer),² syna známeho rabína Chatama Sofera, zvolili novým rabínom jeho vnuka Bernharda Schreiberera (Švet Sofer)³ (viac viď Salner 2000: 66-67). S voľbou ale nesúhlasila liberálnejšie orientovaná časť obce. Sústreďovala sa okolo primárnej školy (Primär-

schule) na Zochovej ulici č. 3, ktorej súčasťou bola aj modlitebňa (Hradská 2008: 136). Po odčlenení⁴ od ortodoxnej obce sa v nej odbavovali neologické bohoslužby sprevádzané hrou na harmóniu a so speváckym zborom⁵ (Gold a kol. 2011: 82). Oba zmienené prvky boli porušením ortodoxných princípov, prijatých na kongrese ortodoxných rabínov v Michalovciach roku 1865⁶ (viac viď Jelínek 2009: 63 a n.).

1 Štúdia vznikla v spolupráci so Slovenským národným archívom v Bratislave.

2 Ako hlavný rabín pôsobil v bratislavskej obci v rokoch 1839-1872 (viď Salner 2000: 66).

3 Nazývaný aj Simcha Bunim (1872-1906). Po jeho smrti nastúpil na post rabína ortodoxnej obce Akiva Schreiber-Sofer (1878-1959). (Viac viď Büchler (ed.) 2009: 47 a n.; Salner 2000: 66 a n.)

4 V tomto období tvorilo neologickú obec cca 60-70 rodín (Büchler (ed.) 2009: 47).

5 Počas 19. stor. vplyvom zrovnoprávňujúcej legislatívy vtedajších štátov voči židovským komunitám v rámci západnej a strednej Európy (tzv. otvorenie geta) a židovského osvietenstva (*haskala*) postupne prenikajú do života židovských komunit vo vtedajšom Hornom Uhorsku liberálne myšlienky z Nemecka (Prusko) a Dolného Uhorska (Budapešť). Maskilim (židovskí osvietenenci) presadzovali modernizáciu židovstva, zrovnoprávnenie žien, vytvorenie sekulárneho židovského školstva, liberalizáciu judaizmu, prijatie jazyka hostiteľskej krajiny aj v rámci bohoslužby, používanie organu či zboru a pod. V roku 1868 na budapeštianskom kongrese sa mali zástupcovia židovských uhorských komunít rozhodnúť o vytvorení jednotnej platformy pre judaizmus v rámci krajiny. Ku konsenzu však nedošlo. Výsledkom kongresu bolo rozštiepenie judaizmu na niekoľko prúdov. Na území dnešného Slovenska sa vytvorili tri prúdy – tzv. kongresový/neologický (1869), ortodoxný (1871) a status quo ante (1872), ktorý konzervoval judaizmus danej obce v stave pred kongresom. (Viac viď Jelínek 2009: 65 a n., tiež Salner 2007: 19 a n.)

6 Okrem iného tu bol uznaný monopol Šulchan Aruch (zhrnutie pravidiel každodenného života praktizujúceho Žida), odmietnutie používania miestnych jazykov pri bohoslužbách, zamietnutie premenovania ješivot na semináre a pod. (Jelínek 2009: 63-64).

Novovzniknutá obec mala od začiatku problém s obsadením miesta rabína.⁷ Po príliš liberálnom až škandálmi opradenom Dr. Ignátovi Backovi (Gold a kol. 2011: 82-83), ktorý tu pôsobil do roku 1874, sa stal kazateľom a neskôr rabínom Dr. Julius David. Počas jeho pôsobenia rokovala ortodoxná obec s kongresovou o prípadnom spojení. Predstavy o spoločnom fungovaní boli však príliš rozdielne. V nasledujúcom období sa obci podarilo sústrediť sumu na výstavbu neologickej synagógy, ktorú podľa plánov architekta Dionýza Milcha postavili v rokoch 1893-95 na Rybnom námestí⁸ (Gold a kol. 2011: 84-85, Büchler (ed.) 2009: 46 a n.; Salner 2000: 67). V nej predstavenstvo obce po dlhých diskusiách rozhodlo postaviť aj organ. Tento počín pobúrilo tradičnejšie zmýšľajúcu časť členov kongresovej obce, ktorá v ňom videla znemožnenie snahy pripojiť sa k ortodoxnej obci (Gold a kol. 2011: 85, Salner 2000: 66-67). Po tragickej smrti rabína Davida v roku 1898 (Gold a kol. 2011: 85; Büchler (ed.) 2009: 47) sa obci podarilo získať sarajevského rabína dr. Samuela Funka, ktorý úrad zastával až do svojej smrti 24. mája 1940.⁹

Rabín Samuel Funk sa narodil 16. júna 1867 v Nemeckej Čiernej (Czernej), v okrese Veľká Kikinda (dnes Srbsko, Vojvodina). V rokoch 1889 – 1893 študoval súbežne na Univerzite v Berlíne (6 semestrov) a Židovskej teologickej škole v Berlíne, ktorú ukončil v roku 1895 (11 semestrov).¹⁰ Od 17. augusta 1896 do 12. septembra 1898 pôsobil ako rabín v židovskej neologickej obci v Sarajeve (dnešná Bosna a Hercegovina). 13. septembra 1898 prišiel ako 31 ročný do Bratislavy, aby na pozvanie kongresovej obce nastúpil na uvoľnený post rabína v už konštituovanej inštitúcii.¹¹ Ovládal úradné jazyky Rakúsko-Uhorskej monarchie nemčinu a maďarčinu, samozrejme hebrejčinu, rozprával tiež latinsky a španielsky. Jeho rodným jazykom bola srbčina. Je zaujímavým faktom, že napriek pomerne širokej jazykovej výbave mal od 30. rokov 20. stor. (spolu s predstavenstvom obce) viackrát problémy so štátnymi orgánmi ohľadom používania slovenčiny, ktorú si nikdy dostatočne neosvojil.¹²

Neologická synagóga v Bratislave (postavená v r. 1893, architekt: Dezső Milch), fotografia zo začiatku 20. stor. Archív ŽNO Bratislava.

Pod vplyvom myšlienok československého prezidenta Tomáša Garrigue Masaryka, ktorý podporoval židovské národné hnutie v I. ČSR, sa z neho stal presvedčený sionista.¹³ Pre svoje zmýšľanie a aktívnu participáciu na politickom živote sa dostával do konfliktu nielen s asimilačným prúdom, ktorý reprezentoval Zväz slovenských Židov, ale aj s členmi predstavenstva kongresovej obce v Bratislave. V rámci slovenského židovstva sa v roku 1928 zlúčil smer neologickej/kongresovej a menej ortodoxnej *status quo*

⁷ Rabín je zamestnancom obce. Je kvalifikovaný (absolvent ješivy alebo rabínskeho semináru) znalec a vykladač Tóry, aplikuje halachu (náboženské právo) v bežnom živote. Môže pôsobiť ako učiteľ, poradca, sudca (*dajan*). Je poverený vedením duchovného života židovskej obce (*kehila*), resp. synagógy. (Viac viď Newman – Sivan 2009: 162 a n.)

⁸ Obec si na túto stavbu, ktorá sa odhadovala na 90 tisíc florenov, požičala od I. prešporskej sporiteľne 50 tisíc florenov. Zvyšok vyzbierali z darov a príspevkov členov obce. (Gold a kol. 2011: 85; Salner 2007: 19; Salner 2000: 66-67.) Synagóga bola postavená v tzv. maurskom sluhu v blízkosti katedrály Sv. Martina, zbúrali ju v roku 1969 (Salner 2007: 19).

⁹ Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond Ministerstvo školstva a národnej osvety (ďalej MŠANO), Samuel Funk, neb. hlavný rabín Žid. náb. obce v Bratislave, kongruové pôžitky, č. 458.20/1940.

¹⁰ SNA, MŠANO, Samuel Funk, Osobný výkaz, osobné a rodinné dáta, s. 1, nepaginované.

¹¹ SNA, SNA, MŠANO, Samuel Funk, Osobný výkaz, osobné a rodinné dáta, s. 2, nepaginované.

¹² SNA, SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.197/1934., správa Dr. Taubera z 27. 4. 1932 referátu MŠNO, s. 1, nepag.

¹³ V prvej polovici 20. rokov 20. stor. bol rabín Funk pozvaný k prezidentovi republiky na audienciu. Štátne úrady ho v tejto dobe považovali za až príliš horlivého zástancu prezidenta Masaryka a Československej republiky. SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová náboženská obec

ante do Zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku – Ješurun. V bratislavskej kongresovej obci sa po tomto spojení stretli aj viaceré ideové/nacionálne smery. Boli tu predstavitelia asimilačného prúdu reprezentovaného Zväzom slovenských Židov, sionisti odmietajúci asimiláciu a presadzujúci myšlienku židovskej domoviny v Palestíne. Časť komunity vrátane predstavenstva obce zotrvala pri dedičstve svojich predkov a udržiavali kontakt na nemeckú či maďarskú kultúrnu sféru.

V roku 1934 sa bratislavská kongresová obec dostala do závažného problému. Ministerstvo školstva a národnej osvety v Prahe (ďalej MŠANO) prípisom zo dňa 19. februára 1934 rozpustilo jej predstavenstvo a zastupiteľský zbor. Do vedenia vymenovalo vládneho komisára, advokáta dr. Arpáda Taubera.¹⁴

Rozhodnutie podnietila sťažnosť rabína Funka, ktorú adresoval na menované ministerstvo. Podľa dr. Funka obec zvolila v roku 1932 za *dajana*¹⁵ Františka Lówyho zo Skalice, ktorého zároveň poverila dozorom pri kôšerovaní mäsa bez súhlasu miestneho rabína – teda jeho osoby. Tým bol porušený predpis o organizácii kongresového židovstva v bývalom Uhorsku zo dňa 14. júla 1869, § 43, ktorý toto právo priznával rabínovi obce.¹⁶ V odvolacom konaní Krajinský úrad jeho sťažnosť uznal a menovanie *dajana* zrušil. Predstavenstvo obce sa proti tomuto rozhodnutiu odvolalo, na základe čoho Krajinský úrad suspendoval prevedenie svojho výmeru a nariadil mestskému notárskemu úradu, aby komunikoval s obcou o náprave pomerov.¹⁷

V odvolacom konaní rabína Funka zrušil potom referát menovaného ministerstva v Bratislave rozhodnutie krajinského súdu ako závadné a protizákonné.

Notársky úrad mal dohliadnuť na vykonanie pôvodného nariadenia krajinského súdu. Predstavenstvo obce toto rozhodnutie nezrealizovalo, naopak, odvolalo sa k najvyššiemu správneému súdu, čo ministerstvo chápalo ako ignorovanie nariadenia o výmere. Navyše, k 31. decembru 1933 penzionovalo vedenie obce rabína dr. Funka, ktorý vykonával aj funkciu matrikára.¹⁸

Týmto krokom z hľadiska štátnych inštitúcií obec porušila predpisy o rabínoch – matrikároch, ktorí mohli byť odvolaní z funkcie iba na základe rozhodnutí štátneho úradu.¹⁹ Na základe týchto dvoch priestupkov voči štátnym predpisom a nariadeniam došlo k rozpusteniu vedenia obce.²⁰ Bývalí členovia predstavenstva následne podali sťažnosť na Ministerstvo školstva a národnej osvety za narušenie autonómnych práv obce. Podľa ich názoru došlo k porušeniu práva na spolčovanie. Ministerstvom bola zamietnutá ako bezdôvodná.²¹

Štát tak využil ponúkanú možnosť a zasiahol do organizácie kongresovej obce, ktorej vnútorné pomery sledoval od roku 1927. Už v tomto roku bolo zo strany štátnych orgánov vedené proti Dr. Samuelovi Funkovi rozsiahle vyšetrovanie, ktoré podnietil Zväz slovenských Židov (viac viď Klein-Pejšová 2009).²² Výsledok šetrenia poukázal na rozpory²³ vo vnútri obce a už v roku 1927 konštatoval napätie medzi asimilačným prúdom a predstavenstvom komunity ohľadom používania slovenčiny ako bohoslužobného jazyka (Klein-Pejšová 2009: 366). V roku 1932 bolo vyšetrovanie uzavreté očistením rabína Funka a konštatovaním nelojality vedenia komunity voči Československej republike, ktorá v rámci bohoslužieb aj vedenia agendy obce uprednostňovala menšinové ja-

židovská v Bratislave. Sťažnosť „Zväzu slovenských Židov“, č. 67.490/1926, s. 2 nepag. Pozri tiež tamže: Prípís Prezídia policajného riaditeľstva v Bratislave z 19. 3. 1927 Referátu MŠANO v Bratislave, s. 4.

14 SNA, SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.197/1934. nepag.

15 Náboženský sudca.

16 SNA, SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, sťažnosť k najvyššiemu správneému súdu, č. 108829, s. 3 nepag.

17 SNA, SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, sťažnosť k najvyššiemu správneému súdu, č. 108829, s. 3 nepag.

18 SNA, SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, sťažnosť k najvyššiemu správneému súdu, č. 108829, s. 4 nepag.

19 Nariadenie bývalého uhorského ministerstva kultu zo dňa 13. novembra 1885, č. 1924 prez., §7. a schvaľovacia doložka (doplňujúce nariadenie) zo dňa 2. februára 1909 č. 143.122/1908. SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, sťažnosť k najvyššiemu správneému súdu, č. 108829, s. 5 nepag.

20 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, sťažnosť k najvyššiemu správneému súdu, č. 108829, s. 5 nepag.

21 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, sťažnosť k najvyššiemu správneému súdu, č. 108829, s. 6 - 12 nepag.

22 Rabín Funk nepriamo napadol Zväz slovenských Židov za rozbíjanie židovskej jednoty. Ten ho obvinil z protislovenského zmýšľania a rabín musel dokazovať svoju lojalitu voči Československej republike (viď Klein-Pejšová 2009).

23 Už Rebekah Klein-Pejšová konštatovala, že štát sa živo zaujímal o fungovanie modernej židovskej politiky a konflikty v rámci obce mu umožnili pochopiť rôzne názory medzi sionistami (nacionalistami) a asimilantami. Spor rabína Funka so Zväzom slovenských Židov umožnil poodhaliť pôvod antagonizmov v rámci komunity (viac viď Klein-Pejšová 2009: 366 a n.).

zyky²⁴ nemecký a maďarský (Klein-Pejšová 2009: 373 a n.). Cieľom zásahu štátu v roku 1934 bolo dostať do vedenia obce slovensky hovoriacich predstaviteľov, poslovenčiť komunitu a demokratizovať jej organizáciu.

Dr. Arpád Tauber, advokát, bol od februára 1934 poverený zabezpečiť riadny chod náboženskej obce a ďalších inštitúcií, napr. spolku Chevra Kadiša. Koncom apríla 1934 podal Ministerstvu školstva a národnej osvety prvú správu, v ktorej konštatoval stav obce. Z hľadiska „národno-politického“ bola celá administratíva vedená prevažne v nemeckom jazyku, pomerne málo v maďarskom. Pri komunikácii so štátnymi úradmi muselo dať vedenie korešpondenciu preložiť.²⁵ Škola spravovaná obcou mala vyučovacím jazykom nemecký, ale začiatkom školského roku bola v obecnej škole vytvorená prvá trieda s jazykom slovenským.²⁶ Stanovy boli zastarané, nedemokratické, predstavenstvo požívalo až autokratické práva, pričom ostatní členovia nemali takmer žiadne.²⁷ Vládny komisár navrhol ministerstvu pristúpiť k novej voľbe predstavenstva až po vypracovaní nových, demokratických stanov. Tiež si vytýčil úlohu poslovenčiť agendu a do šiestich mesiacov aj osadenstvo obce, ktorému nariadil jazykové kurzy slovenčiny.²⁸

V septembri 1934 informoval dr. Tauber ministerstvo o pokroku. Zamestnanci navštevovali kurzy slovenského jazyka, ale stále neboli schopní vybavovať slovenskú agendu samostatne. Korešpondencia so štátnymi úradmi a medzi členmi sa viedla v slovenskom a nemeckom jazyku. Vládny komisár konštatoval, že k úplnému poslovenčeniu zamestnancov by mohlo dôjsť iba po ich prepustení a nahradení novými, čo by spôsobilo medzi členmi nevôľu, ale aj

neúmerne finančné zaťaženie.²⁹ Najväčší úspech zaznamenal v ľudovej škole, ktorú financovala kongresová náboženská obec. Zriadenie prvej triedy s vyučovacím jazykom slovenským podporila prevažná časť rodičov. Z toho dôvodu sa zrušila nemecká trieda, kde bolo zapísaných iba 17 žiakov, pričom 15 z nich prestúpilo do slovenskej. Nakoniec bolo v slovenskej triede 46 detí. V budúcnosti sa dalo očakávať, že židovská ľudová škola sa postupne celá poslovenčí.³⁰

Prednosta referátu MŠANO v Bratislave v dôvernom spise pre pražské ministerstvo komentoval poslovenčenie administratívy ako postupné. „Prekrotné odstránenie nemeckého jazyka ako jazyka pomocného predbežne ani nie je možné, veď staršia generácia židovstva bola vychovávaná v starej mentalite a jestli nepodľahla úplne maďarizácii, tak v najlepšom prípade zostala verná jazyku nemeckému, ako reči svojich predkov.“³¹ Prednosta navrhoval vyčkať, kým sa v kongresovej obci postupne dostane do vedenia mladšia generácia odchovaná v slovenských školách a neriešiť súčasný stav prepúšťaním pôvodných zamestnancov.³²

Odvolaním vedenia obce a určením vládneho komisára sa napätá situácia medzi jej členmi začala upokojovať. Vládny komisár aj napriek odmietnutiu spolupráce zo strany niektorých zamestnancov zaviedol poriadok do hospodárenia obce a spolku Chevra Kadiša, čo upokojilo aj stúpcov predchádzajúceho vedenia.³³

Podstatná agenda, ktorú prevzal vládny komisár dr. Tauber, sa týkala rabína Samuela Funka. Od 20. novembra 1932 opäť prebiehal medzi ním a vedením obce už spomínaný spor. Ten vyústil do disciplinár-

24 Bratislava bola v tom čase stále trilingválna.

25 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.197/1934., správa Dr. Taubera z 27. 4. 1932 referátu MŠANO, s. 1, nepag.

26 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.197/1934., správa Dr. Taubera z 27. 4. 1932 referátu MŠANO, s. 2-3, nepag.

27 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.197/1934., správa Dr. Taubera z 27. 4. 1932 referátu MŠANO, s. 4, nepag.

28 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.197/1934., správa Dr. Taubera z 27. 4. 1932 referátu MŠANO, s. 1-2, 4-5, nepag.

29 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.725/1934., dôverná správa prednostu Referátu MŠANO v Bratislave adresovaná MŠANO v Prahe zo dňa 18. 9. 1934, s. 1, nepag.

30 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.706/1934., Správa Dr. Arpáda Taubera Referátu MŠANO v Bratislave 8. 9. 1934, s. 2-3, nepag.

31 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.725/1934., dôverná správa prednostu Referátu MŠANO v Bratislave adresovaná MŠANO v Prahe zo dňa 18. 9. 1934, s. 1, nepag.

32 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.725/1934., dôverná správa prednostu Referátu MŠANO v Bratislave adresovaná MŠANO v Prahe zo dňa 18. 9. 1934, s. 1, nepag.

33 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.725/1934., dôverná správa prednostu Referátu MŠANO v Bratislave adresovaná MŠANO v Prahe zo dňa 18. 9. 1934, s. 2, nepag.

neho konania pred Cirkevným súdom a do jeho priebehu zasahovali aj štátne úrady.³⁴

Rabín Funk bol známy svojou cholerickou až excentrickou a výbušnou povahou³⁵ (viď tiež Klein-Pejšová: 2009: 347). Medzi príslušníkmi obce nebol veľmi obľúbený a jeho pôsobenie nielen v oblasti duchovnej, ale aj politickej rozdeľovalo jej členov. Dr. Funkovi predstavenstvo obce vyčítalo viaceré závažné porušenia paragrafov stanov obce a funkcie vyplývajúce z postavenia hlavného rabína.

Podstatná časť sporu sa viedla ohľadom kóšernej jatky a právom na vymenovanie *dajana* obcou. Predstavenstvo bolo nespokojné s jeho postojom k vedeniu bitútku, o ktorý sa, podľa jeho vyjadrení, nestaral desaťročia.³⁶ Povinnosťou rabína býva totiž dohliadať na dodržiavanie predpisov rituálnej porážky a po uplynutí určitej časovej etapy preskúšať miestneho rezníka zo znalostí a udeliť tzv. hechšer.³⁷ Toto nedodržiaval a napriek snahe kongresovej obce o udržanie jatky ju vyhlásil za nerituálnu (trefe). Zároveň odporúčal členom kupovať mäso z ortodoxnej kóšer jatky, čím obec prichádzala o príjem z gabelly.³⁸

K problému so zvolením *dajana* malo predstavenstvo obce vlastnú verziu, ktorou sa snažilo vysvetliť a obhájiť pred štátnymi úradmi svoje konanie. Tvrdilo, že výber *dajana* pred zvolením preberali ústne s rabínom Funkom a hlavným rabínom Mayerom Steinom z Trnavy. Obaja s voľbou súhlasili. Na výbor obce rabína Funka nevolali, „lebo on už celé

desaťročia ani raz nebol prítomný na zasadnutiach, ba dokonca si výslovne zakázal pozvania k zasadnutiam“.³⁹ Po zvolení *dajana* podal rabín Funk na štátne úrady už spomínanú sťažnosť za obídienie svojich práv. 20. novembra 1932 bolo preto zvolané nové zasadnutie predsedníctva obce, ktoré malo riešiť voľbu *dajana* už za prítomnosti rabína, ktorý bol pozvaný. Z dôvodu jeho neospravedlnenej neprítomnosti sa vedenie obce na tomto zasadnutí rozhodlo zahájiť voči nemu disciplinárne konanie pred Cirkevným súdom.⁴⁰

Dr. Funk mal tradičnejšie predstavy o religióznom smerovaní komunity. Na jeho žiadosť odstránili zo synagógy na Rybnom námestí organ.⁴¹ (Viď tiež Gold a kol. 2011: 85-86.) Obec mu vytýkala, že aj napriek tomuto ústupku zanedbával svoje duchovné povinnosti a nenavštevoval bohoslužby ani počas šabat. V prípade, že sa ich zúčastnil, nemodlil sa, dokonca vyrušoval a informoval veriacich, že modlitbu už odbovil v inom chráme a pod. Ak mal kázeň, viackrát ju podľa slov predstavenstva zneužil na propagovanie politických strán a svojich názorov, namiesto riešenia náboženských otázok.⁴² Tiež odmietal počas bohoslužby predčítať z Tóry.⁴³ Z uvedených dôvodov bol považovaný za zodpovedného z náboženskej ľahostajnosti mnohých príslušníkov kongresovej obce.⁴⁴ V dobových materiáloch sa spomína, že členovia radšej nechodili do synagógy na Rybnom námestí v Bratislave, aby sa mu vyhli.⁴⁵ Bohoslužby naopak odba-

34 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 11.706/1934, Správa Zväzu ŽNO na Slovensku Ješurun v Bratislave Referátu MŠANO v Bratislave zo 6. 11. 1934.

35 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Sťažnosť slovenských židov zo dňa 17. 3. 1927 (odpis), s. 3, nepaginované.

36 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 4 nepag.

37 Hechšer – certifikát o rituálnej spôsobilosti potravín.

38 Cirkevná daň, ktorú platia členovia obce za náboženské aktivity a rituály (sobáše, rituálny výsek mäsa a pod.). Z nej sa financujú náboženské aktivity (napr. obrady, nákup kóšerného mäsa a pod.), ale aj ďalšie charitatívne aktivity obce.

39 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 4 nepag.

40 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 4-5 nepag.

41 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 7 nepag.

42 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 2-3 nepag.

43 Alija Tora – v pondelok, štvrtok a v sobotu sa počas bohoslužby číta v synagóge príslušná *paraša* z Tóry. Pre vyvolaného člena z komunity je čfou vystúpiť na bimu a predčítať prítomným posvätný text. Miestnym zvykom bolo vyvolať rabína k Tóre aspoň raz za dva týždne. Rabín Funk písomne zakázal, aby ho vyvolali k predčítaniu z Tóry – čo bolo zo strany obce považované za jej potupu. SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 2, s. 8 nepag.

44 Judaizmus nevyžaduje prítomnosť rabína pri vedení bohoslužieb v synagóge, *minhag* (miestny zvyk) obce ju však považoval za samozrejím. SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva

voval pre skupinu ortodoxnejšie zameraných členov komunity v priestoroch svojho bytu.⁴⁶

Zanedbával aj ďalšie inštitúcie obce – pohrebný spolok Chevra Kadiša, v ktorom odmietol čestné členstvo (nazýval ho *entreprise des pompes funebres*).⁴⁷ Predstavenstvo mu tiež vyčítalo nezáujem o vzdelávanie mládeže a školských inštitúcií, či nechotu radiť členom obce v otázkach praktizovania judaizmu a pod.⁴⁸

K jeho osobnému životu malo predstavenstvo obce a jeho členovia ďalšie výhrady. Vtedy už 65 ročnému staršiemu pánovi vyčítali, že je doposiaľ slobodný⁴⁹ a vedie nespútaný život, venuje sa radšej politike či hazardným hrám, namiesto rodinného života.⁵⁰

Ďalší spor, týkajúci sa vedenia židovských matrik, sa riešil niekoľko rokov a zdá sa byť jediným, kde rabínovi dokázali zanedbávanie jeho povinností voči štátu. Od júla 1923 nevedol matriky narodených, sobášna matrika nevyhovovala dobovým predpisom, chýbali mnohé dôležité dokumenty snúbencov a od februára 1924 nevedol úmrtnú matriku.⁵¹ Navyše, všetky významy boli písané v maďarskom, prípadne nemeckom

jazyku na tlačovinách z Rakúsko-Uhorskej monarchie, respektíve v linajkovom zošite. Takto vedené matriky nevyhovovali dobovým požiadavkám.⁵² Revízná komisia na záver konštatovala, že rabín Funk pre neznalosť štátneho jazyka nie je schopný vykonávať príslušnú agendu, ktorú vyžaduje matričný zákon.⁵³

Vyjadrenia rabína Funka k vyššie uvedeným obviňeniam žiaľ nemáme. Obhajoval sa neexistenciou právnych stanov Zväzu Ješurun, ktoré by hovorili o disciplinárnom pokračovaní alebo funkcii vyšetrojúceho komisára.⁵⁴ Písomne tiež odmietol kompetencie zväzu v disciplinárnom konaní proti nemu ako rabínovi - matrikárovi.⁵⁵

Predstavenstvo obce posunulo žiadosť o suspendovanie rabína na referát Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave. Na základe revíznej správy⁵⁶ dňa 14. marca 1935 zbavil Krajský úrad v Bratislave dr. Funka úradu matrikára „pre kruté porušenie úradných povinností rabína-matrikára, ako aj pre absolútnu neschopnosť vedenia tejto agendy, prejavujúcu sa v neznalosti úradných predpisov a št. jazyka...“⁵⁷

a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 1 nepag.

45 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 2 nepag.

46 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 1-2 nepag.

47 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 9 nepag.

48 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 9 a n. nepag.

49 Jeden zo základných príkazov (*micva*) judaizmu predstavuje *pru-u-ruu* (plodte a množte sa). Povinnosť uzavrieť manželstvo vyplýva zo Zákona pre každého žida, dokonca aj vtedy, keď ovdovie a je detný, má sa opäť oženiť. (Viac viď Nosek-Damohorská 2010: 87-90.)

50 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna záležitosť vedená proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi adresovaná Cirkevnému súdu z 27. 8. 1934, s. 9 a n. nepag.

51 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Zápisnica spísaná v mestskom notárskom úrade dňa 25. 2. 1935 o vykonaní revízie matričnej agendy kongresovej náboženskej obce židovskej v Bratislave..., s. 1, nepag.

52 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Zápisnica spísaná v mestskom notárskom úrade dňa 25. 2. 1935 o vykonaní revízie matričnej agendy kongresovej náboženskej obce židovskej v Bratislave..., s. 2 a n., nepag.

53 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Zápisnica spísaná v mestskom notárskom úrade dňa 25. 2. 1935 o vykonaní revízie matričnej agendy kongresovej náboženskej obce židovskej v Bratislave..., s. 3, nepag.

54 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Oznámenie vrchného rabína Dr. Funka Zväzu náboženských obcí na Slovensku Ješurun.

55 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Disciplinárna vec proti rabínovi Dr. Samuelovi Funkovi (Prípis Kongresovej židovskej náboženskej obce Referátu MŠANO v Bratislave, február 1935), s. 2 nepag.

56 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová židovská náboženská obec, rozpustenie predstavenstva a zastupiteľského zboru, predstavenstva a menovanie vládneho komisára, č. 12.706/1934, Zápisnica spísaná v mestskom notárskom úrade dňa 25. 2. 1935 o vykonaní revízie matričnej agendy kongresovej náboženskej obce židovskej v Bratislave...

57 SNA, MŠANO, Samuel Funk, hlavný rabín v Bratislave, odvolanie proti výmeru krajského úradu zo dňa 14. marca 1935, č. 23.535/1935, Výmer z 14. 3. 1935, s. 1-4. nepag.

Následné udalosti nabrali opäť zaujímavý smer. Rabín podal voči rozhodnutiu Krajinského úradu odvolanie spolu s dôkazmi o vyvrátení pochybení z jeho strany.⁵⁸ Medzitým menovaný úrad zistil cez správu od vyslanca Československej republiky (pravdepodobne v Maďarsku), že voči pôsobeniu rabína Funka v bratislavskej kongresovej obci boli vedené útoky zo strany budapeštianskeho neologického židovstva.⁵⁹ Prezídium krajinského úradu po prešetrení odvolania a dôkazov od rabína Funka postúpilo celú záležitosť s II. stupňovým rozhodnutím na Ministerstvo školstva a národnej osvety v Prahe, „... aby nemohol byť upodoprievaný tunajší úrad z nadržiavania Dr. Funkovi...“.⁶⁰

Medzitým vládny komisár dr. Tauber na základe disciplinárneho pokračovania zbavil rabína Funka jeho úradu matrikára a navyše aj úradu rabína, „... poneváž rabínske a matričné funkcie sú zo stanoviska náboženského nerozlučiteľne spojené, nespôsobilosť matričnej agendy znamená aj nespôsobilosť rabínskej agendy...“.⁶¹ Vládny komisár okrem iného argumentoval, že za rok a pol jeho pôsobnosti v úrade rabín svoj postoj ku kóšernej jatke, bohoslužbám, náboženským povinnostiam a jeho spôsobu života vôbec nezmenil.⁶² Dr. Funk reagoval dvomi spôsobmi. Sťažnosťou na Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave, v ktorej uvádzal nekompetentnosť vládneho komisára vydať zmienené rozhodnutie o odvolaní.⁶³ A ignoráciou rozhodnutia vládneho komisára, ktorá viedla k jeho rezignácii na tento úrad.⁶⁴

Spor rabína Funka s predstavenstvom Kongresovej náboženskej obce židovskej v Bratislave sa ťahal až do konca roka 1938, keď zo strany referátu MŠANO vyšiel návrh na zmier, „... vzhľadom na to, že v bratislavskej aut. kongresovej náboženskej obci židovskej

pomery sa skonsolidovali a prestali boje, ktoré boli medzi bývalým predstavenstvom a miestnym rabínom Samuelom Funkom, ako aj do úvahy berúc, že proti účinkovaniu menovaného rabína v spomenutej náboženskej obci nevyskytli sa žiadne námietky, v záujme veci a v záujme zachovania a zabezpečenia verejného kludu a poriadku v spomenutej náboženskej obci ...“.⁶⁵ K zmieru pravdepodobne došlo, pretože rabín Samuel Funk ostal hlavným rabínom menovanej obce až do konca svojho života.⁶⁶

Záver

Spor medzi Kongresovou náboženskou obcou židovskou v Bratislave a jej rabínom približuje heterogenitu názorov, náboženských prúdov či nacionálnych otázk v rámci jednej židovskej obce. Treba však podotknúť, že z hľadiska jej postavenia v štáte, veľkosťou či trojjazyčnosťou nepredstavovala typickú židovskú neologickú obec na Slovensku.

Duchovný život obce a vzťahy v jej vnútri ovplyvňovala osobnosť rabína, ktorý, pokiaľ nebol dostatočne tolerantný k vnútornej heterogenite, vyvolával napätia (treba však brať do úvahy aj postoj vedenia a členov obce k svojmu rabínovi). Tie viedli až k náboženskej ľahostajnosti alebo odchodu členov z obce. Tento prípad zároveň ilustruje, že rabín nepodliehal žiadnej cirkevnej štruktúre, bol zamestnancom obce a ako taký podliehal jej vedeniu. Vzhľadom na skutočnosť, že štát vyplácal rabínovi kongruu a viedol ho ako matrikára obce, podliehal aj jemu, čo spôsobilo narušenie autonómnych práv obce.

Rabín Samuel Funk prejavoval od určitého obdobia (predstavenstvo udávalo získanie definitívy) úsilie o nutnej zmene orientácie kongresovej obce. Verejne dával najavo svoj nesúhlas až dešpekt s neologickou orientáciou komunity. Svoje názory presadzoval nie

58 SNA, MŠANO, Samuel Funk, hlavný rabín v Bratislave, odvolanie proti výmeru krajinského úradu zo dňa 14. marca 1935, č. 22.011/1935, Výmer z 14. 3. 1935, s. 1 nepag.

59 Dr. Funk bol na kongrese neologického (v prameňoch sa uvádza ako pokrokové – pozn. IB) židovstva v Budapešti v apríli 1935 označený za najväčšieho odporcu revizionizmu v Československej republike. Tento názor zverejnilo „peštianske rádio“. Samuel Funk, hlavný rabín v Bratislave, správa o ňom v peštianskom rádiu, č. 32.339/1935; viď tiež SNA, MŠANO, Samuel Funk, hlavný rabín v Bratislave, odvolanie sa proti výmeru krajinského úradu zo dňa 14. 3. 1935, č. 23.553.

60 SNA, MŠANO, Samuel Funk, hlavný rabín v Bratislave, odvolanie proti výmeru krajinského úradu zo dňa 14. marca 1935, č. 23.535/1935, Výmer z 14. 3. 1935, s. 6 nepag.

61 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová náboženská obec, zavedenie disciplinárneho pokračovania proti Samuelovi Funkovi, hlavnému rabínovi, č. 23.972/1935, Uznesenie (Kongresovej židovskej náboženskej obce v Bratislave) č. 1453/1935 z 24. 9. 1935, s. 4, nepag.

62 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová náboženská obec, zavedenie disciplinárneho pokračovania proti Samuelovi Funkovi, hlavnému rabínovi, č. 23.972/1935, Uznesenie (Kongresovej židovskej náboženskej obce v Bratislave) č. 1453/1935 z 24. 9. 1935, s. 5-7, nepag.

63 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová náboženská obec, zavedenie disciplinárneho pokračovania proti Samuelovi Funkovi, hlavnému rabínovi, č. 23.972/1935, Sťažnosť dra. Samuela Funka, hlavného rabína v Bratislave proti uzneseniu vládneho komisára kong. izr. náb. obce v Bratislave, o pozbavení úradu čís. 1433/1935.

64 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová náboženská obec, zavedenie disciplinárneho pokračovania proti Samuelovi Funkovi, hlavnému rabínovi, č. 23.972/1935, Žiadosť Dr. Taubera o rezignáciu Referátu MŠANO zo dňa 1. 10. 1935.

65 SNA, MŠANO, Samuel Funk, rabín aut. kongresovej židovskej náboženskej obce v Bratislave, odvolanie proti výmeru krajinského úradu zo dňa 14. marca 1935, č. 27.748/1938, Referát MŠANO Krajinskému úradu v Bratislave, dňa 22. 10. 1938.

66 SNA, MŠANO, Samuel Funk, neb. hlavný rabín Žid. náb. obce v Bratislave, kongruové pôžitky, č. 458.20/1940.

veľmi diplomatickými cestami, napr. ignorovaním či rušením bohoslužieb v synagóge obce a sústredením sa na duchovné vedenie ortodoxnejšie zmýšľajúcich členov komunity. Otázne je, prečo sa rozhodol meniť liberálnu orientáciu obce – mal na jeho osobnosť vplyv Akiba Schreiber (1878 – 1959)? Dobové materiály napr. spomínajú, že spolu s rabínom Schreiberom navštevovali miestnych židovských obchodníkov, aby v sobotu dodržiavali šabat a mali obchody zatvorené.⁶⁷ Na strane druhej, jeho osobnosť vôbec nezodpovedala dobovým predstavám o rabínovi, ktorý má založiť rodinu a viesť príkladný rodinný a osobný život. Naopak, svojím extravagantným správaním, aktívnym záujmom o politické dianie a verejný život v republike, a do istej miery neviazaným osobným životom, pripomínal skôr bohéma – intelektuála, než osobnosť, ktorá mala mať na starosti duchovný život komunity.

Vzťah kongresovej obce k svojmu rabínovi, ktorý v nej pôsobil 42 rokov, demonštruje aj fakt, že mu nepostavila náhrobný kameň. Táto otázka sa otvorila až v 60. rokoch 20. stor., kedy predstavitelia ŽNO v Bratislave jeho vytvorenie navrhli a odsúhlasili.⁶⁸

Predsedenstvo kongresovej obce okrem problematického vzťahu s rabínom riešilo zároveň napätý

vzťah so štátnymi orgánmi, ktoré mu neustále vytýkali nedostatok lojality voči Československej republike a príklon k revizionistickým tendenciám neologického židovstva v Maďarsku.⁶⁹ Štát spôsoboval tlak na predstaviteľov obce, aby verejne deklarovali svoj pozitívny vzťah k štátu a konali v súlade s jeho predstavami (napr. poslovenčenie agendy, bohoslužieb, zavedenie slovenčiny v židovskej ľudovej škole, verejné deklarovanie lojality a pod.). Zásah do autonómie obce zo strany štátu slávil v polovici roka 1935 úspech. Referát MŠANO v dôvernej správe pražskému ministerstvu upozornil na zmeny postoja v kongresovej obci k Československej republike⁷⁰ a po jeho úvahe odporučil odvolanie vládneho komisára. Stalo sa tak 10. októbra 1935⁷¹ (aj na zmienené požiadanie vládneho komisára). Vedenia kongresovej náboženskej obce židovskej sa ujalo staré predsedníctvo v čele s dr. Porzsoltom,⁷² ktoré štátna administratíva, napriek svojim pôvodným zámerom, uznala za dôveryhodné.

Z celej roky trvajúcej kauzy, zdá sa, vyťažil najviac samotný štát a slovenský asimilačný prúd vo vnútri kongresovej obce. Ale to bola zároveň reakcia na demokratické pomery v štáte.

LITERATÚRA:

- Büchler, R. ed. (2008). *Encyklopédia židovských náboženských obcí (A-K)*, 1. Zväzok. Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry.
- Gold, H. a kol. (2011). *Židovská náboženská obec v Bratislave v minulosti a súčasnosti*. Bratislava: Marenčin PT.
- Hradská, K. (2008). *Židovská Bratislava*. Bratislava: Marenčin PT.
- Jelínek, A. J. (2009). *Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí*. Praha: Ipeř.
- Klein-Pejšová, R. (2009). *Zvláštny prípad rabína Dr. Samuela Funka, alebo vnímanie národnosti Židov na Slovensku medzi vojnami*. In: Medvecký, M. ed. (2009). *Fenomén Bratislava*, Bratislava: ÚPN, s. 365- 376.

- Newman, J. – Sivan, G. (2009). *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer.
- Nosek, B. – Damohorská, P. (2010). *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Karolinum.
- Salner, P. (2007). *Mozaika židovskej Bratislavy*. Bratislava: Marenčin PT.
- Salner, P. (2000). *Židia na Slovensku medzi tradíciou a asimiláciou*. Bratislava: Zing Print.

Archívy:

- Slovenský národný archív (SNA), fond Ministerstvo školstva a národnej osvety Bratislava (MŠANO)

67 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Kongresová náboženská obec židovská v Bratislave. Sťažnosť „Zväzu slovenských Židov“, č. 67.490/1926. Preklad článku z denníka „Egyenlőség“ z 22. 12. 1926. Opis bol vytvorený dňa 19. 2. 1927.

68 Ústna informácia pochádza z prostredia ŽNO v Bratislave.

69 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová náboženská obec, pomery, č. 232.78/1935, Dôverná správa Referátu MŠANO MŠANO v Prahe z 31. 7. 1935, s. 1 a 2 nepag.

70 V zápisnici zo zasadnutia prezídia židovských náboženských obcí Ješurun z 22. 7. 1935 sa uvádza odmietnutie revizionistického uznesenia pokrokového židovstva v Budapešti. Zároveň sa tu prehlasuje, že pokrokové židovstvo na Slovensku „drží sa pevne Československej republiky“. SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová náboženská obec, pomery, č. 232.78/1935, Dôverná správa Referátu MŠANO MŠANO v Prahe z 31. 7. 1935, s. 2 nepag.

71 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová náboženská obec, zavedenie disciplinárneho pokračovania proti Samuelovi Funkovi, hlavnému rabínovi, Správa Referátu MŠANO v Bratislave Krajinskému úradu v Bratislave, odpis, s. 1, nepag.

72 SNA, MŠANO, Samuel Funk, Bratislava, kongresová náboženská obec, odvolanie vládneho komisára, č. 24202/1935, správa zo Slovenského denníka z 15. 10. 1935, r. XVIII, č. 237, s. 4.